

Når aktører vil være historikere

Ivar A. Bjørgen
Professor i psykologi

Historieskriving er viktig, for den er en slags dom. At dobbeltrollen som aktør og historiker er problematisk, ser vi i jubileumsboka om Psykologisk institutt i Oslo.

STUDENTOPPRØR: Blindernstudentene demonstrerer i mars 1969. Jubileumsboka gir en spennende og positiv fremstilling av denne perioden på Psykologisk institutt, mener Ivar Bjørgen, som likevel etterlyser et mer kritisk perspektiv. Foto: Terje Gustavsen/Aftenposten/Scanpix

Jubileumsbøker blir ikke alltid skrevet av historikere, heller ikke denne. Selv for historikere er det utfordrende å skrive faghistorie. Slike bøker kan lett bli oppfattet som en slags historiens dom, selv om de er basert på høyst subjektive vitnesbyrd. Dette krever mye vaksomhet fra redaksjonen. Det samme gjelder den som skal anmelde boka, så det var med store betenkeligheter jeg svarte ja.

Så la meg begynne med å bekjenne min egen bakgrunn og begrensning og kanskje hvorfor jeg ble spurt: For det første har jeg av naturlige grunner ikke fulgt med faget i mer enn i halvparten av disse 100 årene, med eksamen fra Oslo i 1958. Hva verre er: Egentlig identifiserte jeg meg aldri helt med profesjonen. I min studietid var psykologer sett på som noe underlige, og jeg lengtet bare etter å få en annen tittel. Det ga inspirasjon til raskt å fullføre dr.philos. i 1964. På den annen side kan vel nettopp manglende deltagelse og identifisering være en fordel for en anmelder.

Mine observasjoner av faget startet egentlig før studenttiden. Psykologi hadde fått innpass i gymnaset som en prøveordning gjennom et initiativ fra rektor Helge Fonnum ved Ringerike gymnas. Dette var ikke så lenge etter 2. verdenskrig, og hans begrunnelse overfor departementet var at faget

kanskje kunne forebygge konflikter og aggresjon. Fra min klasse ble tre senere professorer i psykologi og en kirkestatsråd, så Fonnums initiativ må i hvert fall ha skapt interesse for faget.

For meg gikk siden veien via Boston til et par perioder som instituttsekretær ved Psykologisk institutt. Alt dreide seg om Oslo den gang. Det var bare her du fant psykologer, og det var nesten utenkelig å forlate Oslo. Men fra midt på 1960-tallet begynte likevel utvandringen, først til Bergen. Så kom mitt dosentur i Trondheim i 1967. Jeg anmelder følgelig en bok som belyser mange forhold jeg bare har hørt beskrevet – men som jeg i hvert fall kjenner starten på!

Konfliktfylte år

De første 50 år av institutthistorien inneholder utfordringer. Det finnes ingen sentrale nålevende deltagere fra perioden, men redaksjonen har brukt forfattere som har hatt nære forhold til personer som satte sitt preg på denne periode, først og fremst Harald Schjelderup. Og her oppstår det en annen type problem: Ifølge Killingmos interessante redegjørelse er det flere som bekjenner seg til Schjelderup som en slags farsfigur, og flere har gått i terapi hos han. Det er kanskje ikke den beste bakgrunn for historisk nøytral beskrivelse? Med bøker som *Nevrosene* og *den nevrotiske karakter* «smittet» han jo også store deler av studentmiljøet, og jeg husker det oppsto «nevrosegrupper» selv i min studietid. Det var forskjellige oppfatninger både av personen Schjelderup og av den psykoanalytiske tenkning han introduserte – og Smedslund bekrefter at det ikke bare var intellektuelle, men dypt personlige motsetninger som preget fagmiljøet.

Derfor stusser jeg litt når Killingmo i sin oppsummering sier: «Likevel vil psykoanalysen bli stående som den endelige referanse når det gjelder sjelslivets dypere lag.» Selv angrer jeg fortsatt på at vi ikke fjernet en del av dette stoffet (sammen med blant annet illustrasjonen av kvinnelig hysteri) da Jan Brøgger og jeg reviderte Schjelderups bok i 1977 – femti år etter at den kom ut. Faget psykologi var nok i disse første 50 årene preget av at Schjelderup var eneste professor i faget, og fagets innflytelse på samfunn og kulturliv var igjen preget av psykoanalysen.

Betenkelig utvalg

Jeg vil berømme redaksjonen for fin omfangsbegrensning. De fleste bidragene er disiplinerte, letteste og korte. Men redaksjonen har valgt å la toneangivende personer selv beskrive de neste 50 år. Dette er interessant, men også betenkelig: Hvordan er forfatterne utvalgt, og hva representerer de? Det er forutsetningsvis hovedaktører som skriver om seg selv. Hvem har *ikke* sluppet til?

Hvilke historier er det som ikke blir fortalt, hvilke navn ikke nevnt? Hva er det som mangler?

Som institutthistorie burde vel flere ansatte og deres innsats bli nevnt. Kanskje er det nettopp gjennom noen av disse personene at viktige impulser har kommet til standen – ikke bare gjennom klinikk og laboratorium. Jeg skulle gjerne sett tilbakemeldinger fra studentene om hva og hvem som betydde mest for deres utvikling. Da ville vi kanskje fått noen overraskelser utenfor både laboratorier og klinikker, om trofaste formidlere av faget som ikke i det hele tatt er nevnt i denne boken.

Jeg savner også viktige enkeltinitiativ, for eksempel Per Saugstads pionerarbeid med grunnlagskonferanser i faget, som i flere tiår gikk på omgang mellom de skandinaviske land. De var i seg selv svært viktige forskningsinitiativ, og kan kanskje igjen bli aktuelle gjennom den nye interessen for grunnlagstenkning og tverrfaglighet i både USA og andre land.

Elementet av dom i historieskrivingen blir klart problematisert av Astri Heen Wold og Ragnar Rommetveit i en interessant fellesartikkel som viser fin følsomhet for nettopp dobbeltrollen som aktør og historiker, men dette er et unntaket i boken. Redaksjonen skriver at de har satt seg som mål «å få gespenstene ut av skapet». Det er prisverdig, men jeg har kjennskap til et faglig bidrag som ikke hadde

kommet med, kanskje nettopp på grunn av alt det forfatteren hadde funnet i skapet. Det vil jeg komme tilbake til.

Ulike syn

Selv tittelen på boka vekker ettertanke og undring: Laboratorium og klinikk er signalord!

Det var en lang vei fram til den første universitetsklinikken – og i det øyeblikk man lyktes med å legge grunnlaget for én type klinikk, ble det samtidig skapt behov for et alternativ. Sissel Reichelt gir en spennende beskrivelse av noe som må ha vært en svært vanskelig situasjon ved instituttet, med to helt forskjellige syn på psykologisk praksis og dermed også på klinisk utdanning. Men dette har åpenbart blitt vendt til noe positivt – og har faktisk gitt valgmuligheter som studenter ved andre psykologiske institutt kunne ha ønsket seg.

Uten tvil har psykologisk forskning nådd høy kvalitet ved instituttet, og det på flere felt. Vi får ingen enkel forklaring på dette, men kanskje ble det etter hvert et så selektivt studentutvalg at det måtte bli kvalitet i faget? Eller var det motsatt? Nei, forskningstalent er vanskelig å predikere!

Imponerende – og begrensende

På mange måter er dette en imponerende historie. Her har en rekke begavelser fått boltre seg i et hav av interessante problemstillinger, og på mange måter var jo alle pionerer, alle fikk pløye egne marker. Boken gir en imponerende bredde av slike bidrag, ikke minst når det gjelder kunnskap om barn.

Men er det *historie*? Det er i hvert fall en sterkt personlig preget historie, ettersom den stort sett er skrevet av de som har tatt del i den. Vi får til dels interessante beskrivelser, men de er vanskelige å vurdere – og det skal jeg da heller ikke prøve på.

Og det er utviklingen ved det lokale miljøet som stort sett beskrives. Boken bringer mange ting på plass når det gjelder utviklingen i Oslo, og dette er interessant. Men psykologiens utvikling fant jo også sted ved de andre universitetene! Norsk psykologi – også i Oslo – er jo sterkt påvirket av for eksempel hvordan organiseringen av faget skjedde i Bergen. At Hallgrim Kløve ikke er nevnt, sier vel alt om det lokale perspektivet. Hallgrim Kløve kom med både den administrative og forskningsmessige internasjonale bakgrunnen som gjorde at han kunne introdusere både en teoretisk og en klinisk nevropsykologi i Norge.

I tillegg til Bjørn Christiansens modell for psykologiutdanningen i Bergen har jo også alternative psykologistudier bidratt til mange slags yrkesutøvelser som psykolog. Magistergraden og senere hovedfag åpnet helt klart nye veier for anvendelsen. Disse kandidatene var simpelthen tvunget til å gjøre nybrottsarbeid for å få jobb. Pionerene blant dem var mange, og denne utviklingen vil sikkert fortsette med nye masterprogrammer og ny utvikling innenfor europeisk psykologi, for eksempel i sammenheng med EuroPsy. Ellers er det jo mye av dagens psykologi som ikke passer inn i rammen klinikk og laboratorium, for eksempel organisasjonspsykologien, som jo har hatt flere viktige pionerer i og utenfor oslomiljøet.

Ensidig om studentopprøret

Smedslunds kapittel om studentopprøret kommer som en overraskelse, helt mot slutten av boka.

Jan Smedslund hadde lederfunksjon ved instituttet i Oslo i denne perioden. Det er interessant å få autentisk informasjon fra en av hovedaktørene, han gir en åpenhjertig og spennende skildring av det som skjedde. Men mens Smedslund beskriver dette som en på mange måter positiv opplevelse, gir Karsten Hundeide en helt annerledes vurdering av samme periode i et utkast han skrev nettopp for jubileumsboken, men som ikke kom med. Med hans tillatelse klipper jeg litt fra hans manus:

Når en tenker tilbake på hva som skjedde i den tiden på Psykologisk institutt, så er det ganske sjokkerende. Jeg tenker på hvordan en gruppe ML-studenter var i stand til å ta nesten total kontroll over instituttet, ikke bare den administrative siden, men også de rent faglige sidene som godkjenning av pensum og forelesninger. På den tiden var det flere studenter som gikk opp til eksamen med hovedsakelig Mao, Lenin og Skinner som pensum, og de passerte psykologisk embetseksamen. Ikke nok med det, også undervisningen ble kontrollert og stoppet – fordi den var for «borgerlig». Dette skjedde med flere lærere. Dette til tross for at instituttet hadde et demokratisk valgt styre. Dette satt passivt og aksepterte alt dette – at en gruppe maktorienterte ML-studenter med forrykte antidemokratiske totalitære ideer om «væpna revolusjon» fikk herje fritt i en lang periode ved instituttet uten særlig motstand. Dette er en skamlett på instituttets akademiske rulleblad, og i motsetning til de fleste andre institutt ved UiO har Psykologisk institutt ennå ikke tatt et oppgjør og en evaluering av hva som skjedde i den perioden.

Her er det klart ulik historieoppfatning. Ved å få frem dette kunne redaktørene ha fått gespenstene ut av skapet, som de beskriver som et mål.

Savner aktuelle emner

Noe av vitsen med historie er vel å lære av den – så også med *Klinikk og laboratorium*. Hvilke advarsler kommer fra bidragsyterne? Igjen er det vanskelig å tolke signalene, jeg kunne ha ønsket meg at de hadde fulgt opp den senere utviklingen og den aktuelle situasjonen for faget. Personlig har jeg mange spørsmål til mitt gamle institutt, knyttet til ledelsesform og demokrati, personalpolitikk, opptaks- og eksamensformer – for bare å nevne noen forhold som har bekymret meg de siste årene.

Igjen vil jeg ty til Hundeidens manus for å få fram gespenstene fra skapet: «På samme måte som Psykologisk institutt i 70-årene bøyde seg for den totalitære ml-bevegelsens herjinger, bøyer instituttet seg like slavisk under det liberalistiske bedriftsorienterte motpol. Dette er en utvikling som en ser ved de fleste institutt, men det er en forskjell: Ved de fleste institutt skjer det også en motbevegelse i form av opprør og protest, men ikke slik ved Psykologisk institutt.»

Verdt ettertanke, også i en jubileumsbok?

Et uløst mysterium

Ellers er det fortsatt mange mysterier knyttet til utviklingen av psykologien i Norge. Da jeg for mer enn femti år siden kom tilbake fra Boston for å fullføre studiene i Oslo, fikk jeg min praksis på Psykiatrisk klinikk. Der hadde etter sigende overlegen nylig sagt at «psykologer trenger bakkekontakt, derfor kan det være lurt å sette dem til å rake i hagen». Men etter at de fikk den nødvendige bakkekontakten, må de ha fylt et sterkt behov og gjort et godt arbeid. Psykologene ble stadig flere, de fikk jobb, og det var få skandaler. De fikk makt og aksept i forhold til sine kolleger – også blant medisinere, og de ble etter hvert toneangivende aktører i media og debatt.

Hva var forklaringen? Kan kvinnes økende innflytelse i faget ha bidratt? Ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved NTNU var det ved det tre største instituttene, sosiologi, pedagogikk og psykologi, så sent som i 1990 ikke en eneste fast tilsatt kvinne. Siden har kvinneandelen eksplodert – og blant studentene har kvinnene dominert i de siste fem årene. Kvinnes økte innflytelse i arbeidslivet har endret mye, blant annet definisjonen av intelligens, og kanskje også modellen for en god psykolog?

Og hva med studentene, seleksjonen av dem og utviklingen av studentdemokratiet, kan det forklare noe av utviklingen? De første studentledede seminarer var sterkt kritiske både til form og innhold i studiet, men det er mitt inntrykk at demokratiet fortsatt ikke har fått gjennomslag i et fungerende studentdemokrati på universitetet.

Hva med foreningsvirksomheten? I fjor utga Tidsskriftet et jubileumshefte for Norsk Psykologforening som på mange måter supplerer jubileumsboken. Der beskrives virksomhet som sikkert har bidratt til ryddighet og stabilitet i standen, men heller ikke der finner en «forklaringen».

Mysteriet om hvordan psykologen som yrkesperson utviklet seg, var det jeg var mest nysgjerrig etter å få svar på da jeg begynte å lese boken, men *Klinikk og laboratorium* gir ingen analyse av det psykologiske mirakelet. Vi står tilbake med det som en sosiolog i sin tid formulerte som «standen som skapte seg selv». Det er kanskje greit, men fortsatt er det nødvendig å åpne for «gespenstene». Det kunne være fristende å komme med noen ønsker og gode råd, men det synes som det er gode selvrensende prosesser i standen, bare de ikke hindres av autoritære krefter.

Gullestad, Killingmo og Magnussen (red.) | **Klinikk og laboratorium** Psykologi i hundre år, Universitetsforlaget, 2009. 304 sider